

образовательной и национальной жизни в условиях ограничительной политики центра в сфере функционального применения украинского языка. В исследовании языкового сознания и самоидентификации чиновничества использовано исторический, сравнительный и биографический методы. Для характеристики мировоззрения чиновников – участников громадского движения применен просопографический подход. Доказано, что позиция, которую занимали в отношении украинского языка представители высшего и среднего звена государственного управления, как руководители, так и исполнители в системе общеимперского бюрократического механизма, в первую очередь зависела от личных мировоззренческих убеждений чиновника. На примере отдельных представителей украинского чиновничества империи, в частности, киевского, волынского и подольского генерал-губернатора М. Драгомирова, градоначальника Одессы П. Зеленого, показано, каким образом государственный служащий высокого ранга мог влиять на масштаб использования украинского языка и способствовать расширению сферы его функционирования.

Ключевые слова: чиновничество, украинский язык, языковое сознание, самоидентификация, Громады, Российская империя.

© *Olga Kazakevych*
(Kyiv)

LINGUISTIC CONSCIOUSNESS AND IDENTITY OF THE CIVIL SERVANTS IN THE UKRAINIAN GOVERNORATES OF THE RUSSIAN EMPIRE (LATE 19TH – EARLY 20TH CC.)

The article is devoted to the question of how the civil servants in the Ukrainian governorates of the Russian empire treated the Ukrainian in the period when the Imperial Centre adopted the restrictive measures against this language. The article is based on the archival documents and memoirs of both the civil servants and the Ukrainian public activists of the late 19th – early 20th cc. To reveal the mindset of the civil servants and their attitude to the Ukrainian language the prosopographical approach has been applied. The author states that a significant part of the Russian civil servants in Ukraine were actually of the Ukrainian ethnic origin. Despite the Ukrainian was a mother tongue for many of them, most of the civil servants were loyal to the Imperial authorities and their policy to suppress the language and restrict its usage in public life. On the other hand, there were a lot of civil servants among the members of Hromada's – the unofficial associations of the students and intellectuals who acted in favor of the Ukrainian culture and language. It is emphasized that the attitude of the civil servants to the Ukrainian language largely depended on their personal sentiments. Some of the high ranked government officials were influential enough to either reinforce or soften the suppressions against the Ukrainian culture and language. The article deals with the activity of Mykhailo Drahomyrov who held the post of Kyiv, Volyn and Podillia governor general and Pavlo Zelenyi the town governor of Odesa. Both sympathized the Ukrainian national movement and contributed to the promotion of the Ukrainian language usage. In conclusion, it is stated that further studies of the linguistic consciousness and ethnic identity of the civil servants will contribute to better understanding the Russian imperial policy in Ukraine in the 19 – early 20th cc.

Key words: civil servants, Ukrainian language, linguistic consciousness, identity, Hromadas, Russian empire.

До редакції надійшла 30.06.2017.

УДК 94 (477.54)

<https://doi.org/94.10347/2522-4111.2017.37.1.3>

© *Тарас Пшеничний*
(Київ)

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 1917 – НА ПОЧАТКУ 1918 РР. КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦЕРКОВНОГО ЧИННИКА

У статті відображено змагання вітчизняних політичних і церковних кіл за національну самобутність, незалежність української православної церкви, відродження національної культури та повернення історичної справедливості. Чи не вперше в історії молодій Українській Державі актуалізовано мовне питання, яке, на думку окремих представників тогочасної політичної еліти, визначало рівень національної безпеки.

Церковні процеси в Україні неодноразово були індикатором серйозних суспільних змін і, навіть, конфліктів. Події 1917 – початку 1918 рр. активізували український церковний простір до самовизначення, яке обумовлювалося політикою національної безпеки. Виникнення руху за автокефалію Української православної церкви виявилось не лише необхідністю окремої групи людей, а стратегічним завданням, вирішення якого залежало від різних суспільних інститутів. Автокефалія української церкви стала наріжним каменем на шляху становлення молодої Української Держави, оскільки передбачала абсолютне відокремлення Української Церкви від Російської, повернення історичної справедливості.

Дослідження церковних процесів в умовах Української революції 1917–1921 рр. є однією з малодосліджених сторінок української світської і церковної історії. Особливо актуальним залишається вивчення внутрішньоцерковних процесів у зазначений період, а також державноцерковних відносин. Зокрема, йдеться про спроби відокремлення українського церковного простору від впливів Російської православної церкви і створення на ньому Української автокефальної православної церкви в 1918 р.

Ключові слова: Українська Православна Церква, автокефалія, Українська Центральна Рада, автономія, національна безпека.

Однією з ознак зрілості суспільства, його самобутності, автентичності і колориту є мова. Вона займає ключове місце у формуванні гуманітарного простору народу у найширшому розумінні цього слова. Оглядаючись у минуле і споглядаючи реалії сьогодення, українське суспільство має нагоду вкотре пересвідчитися, як мовне питання ставало причиною національних чвар. Практично, в усіх випадках їхньої появи, збудником конфлікту ставав зовнішній чинник. У вітчизняній історії він пов'язаний із входженням українських земель до сфери впливу різних держав, які перетворили українське національне питання на розмінну монету. При цьому і мова народу ставала заручницею історичних обставин. Різні політичні режими, будуючи власну експансійну політику, намагалися заволодіти мовним простором. Його підконтрольність складала план національної безпеки чи то для Росії, чи то для Австро-Угорщини, чи то для Польщі. Через мовне питання уряди цих держав намагалися на окупованих територіях насадити, перифразуючи слова видатного українського мовознавця О. Потебні, нову модель «естетичних і моральних ідеалів» [7, с. 84].

Інструменти для створення «нового» інформаційного простору використовувалися найрізноманітніші. Одним з них, і доволі вагомим, була церква. Станом на початок ХХ ст. церковний простір українських земель був неоднорідним, проте домінували на ньому Українська греко-католицька та Українська православна церкви. Якщо перша являла собою монолітну інституцію, то про останню цього не скажеш. Православна церква на українських землях була поділеною. У її середовищі існували різні течії, які, зрештою, і формували вектор розвитку. Домінуючим був проросійський, через який урядові кола Росії намагалися, що їм і доволі

добре вдавалося, залишатися гегемоном на українському духовно-культурному просторі.

Вивчення церковних процесів в умовах Української революції 1917–1921 рр. є однією з малодосліджених сторінок української світської і церковної історії. Особливо актуальним залишається вивчення внутрішньоцерковних процесів у зазначений період, привертають до себе увагу і державно-церковні відносини. Зокрема, йдеться про спроби відокремлення українського церковного простору від впливів Російської православної церкви і створення на ньому Української автокефальної православної церкви в 1918 р. Мета статті полягає, власне, у тому, щоб показати глибину змагань вітчизняних політичних і церковних кіл за національну самобутність, за незалежність української православної церкви, за відродження національної культури та повернення історичної справедливості. Чи не вперше в історії молодої Української Держави актуалізовано мовне питання, від рішення якого, на думку окремих представників тогочасної політичної еліти, залежав рівень ефективності українського національного руху.

В історіографії, події Української революції 1917–1921 рр. зайняли свою окрему нішу. Рівно ж, окрему оцінку у ній дано уряду П. Скоропадського та його суспільно-політичним і культурним реформам. У різні часи про це писали Д. Дорошенко [1], В. Ульяновський [14], В. Устименко [16], Р. Пиріг [8] та ін. Про церковні процеси доби Гетьманату писали згадуваний уже В. Ульяновський [15, с. 168–176], О. Ткачук [12], А. Стародуб [10] та ін. Однак, останні потребують розгорнутих досліджень, тим паче, що в архівних фондах зустрічається безліч документів, які вимагають постійного осмислення, аналізу, порівняння, критики тощо. Цією статтею робимо спробу зануритися

в одну із складних проблем, як минулого так і сучасного, адже й нині від церковного фактору і всіх його складових значною мірою залежить рівень національної безпеки.

Російські впливи на українське православ'я, як у минулому, так і сьогодні, практично не припиняються. З початком Української революції у 1917 р. заангажованість російського чинника в українській суспільно-політичний простір почав набувати нових форм і масштабів. Це напряму перегукувалося з інституціоналізацією вітчизняного політичного життя в Україні і намаганням вітчизняної політичної еліти відірватися від ментальної спорідненості зі спадщиною Російської імперії. В контексті цього розпочалася активізація церковного життя. Її складовою було витворення нової моделі взаємовідносин між державою і Церквою і розбудовою у середовищі останньої національного вектору. У статті невідомого автора під назвою «Короткі записки про український церковний рух в Києві у 1917–1920 р.» з цього приводу читаємо: «Практично одночасно і паралельно з цим політичним рухом в окремій частині, щоправда не значній, київського духовенства та однодумців із світського середовища виникло бажання до відділення і Церкви Української від Всеросійської і утворення з неї самостійної, автокефальної церкви, а також до українізації богослужінь і церковного життя» [18, арк. 1].

Практично аналогічну характеристику церковним процесам 1917–1918 рр. подав і сучасний український історик В. Силантьєв. У нього, зокрема, знаходимо: «... рух за автокефалію УПЦ став першою в українському православ'ї «обновленською» церковно-релігійною течією, яка принципово відрізнялася від інших загальнореформістських церковних течій чіткою національною спрямованістю. Він відбивав не лише релігійні, але і національні, політичні та економічні інтереси своїх прихильників, мав рельєфно визначені риси громадсько-політичного руху» [9, с. 26].

За зазначеними словами приховано реальний початок активних акцій православного середовища за створення Української автокефальної церкви з абсолютним відокремленням від російського православного простору. Мета цього руху, по-перше, повернення втраченого статусу Київській митрополії, яким вона користувалася з давніх-давен, а також відродження національно-церковної традиції, яка зазнала серйозних російських впливів, починаючи з XV ст. Тобто, йшлося про відновлення церковної організації, обрядової сфери, богословської

традиції, формації духовенства тощо. У цьому ключі актуалізовано й мовне питання, яке гостро постало в контексті необхідності українізувати літургійне і молитовне життя церкви. Для цього представники автокефалістської течії намагалися знайти підтримку й серед Уряду Української Народної Республіки, православного духовенства, мирян, а з квітня 1918 р. і в самого гетьмана Української Держави П. Скоропадського. Та, на превеликий жаль, вже узимку того ж року її не було надано. В. Силантьєв це пояснював тим, що на першій сесії Всеукраїнського Православного Собору у січні 1918 р. вони не знайшли бажаної підтримки з боку не стільки політиків, як з боку «переважної більшості православного духовенства і мирян» [9, с. 26]. Щодо цього, існує безліч пояснень. Проте, найбільш ймовірнішим є те, що у даному випадку йшлося про прив'язаність як і вищого проводу православної церкви в Україні, так і духовенства з паствою, до старої дореволюційної церковно-релігійної традиції. Для переважної більшості самого населення міста Києва Російська православна церква асоціювалася з істинною церквою, у якій виховувалися цілі покоління. Відповідно і царя приймали, як єдиного самодержавця і «главу церкви».

Доволі вдало охарактеризував штучне нав'язування народам Російської імперії логіки підданства його РПЦ невідомий сучасник тих подій: «Правителі Російської церкви, в лиці її єпископату і «святішого» синоду підпорядковували як Російську церкву, так і церкви всіх народів, якими вони управляли, під главенство російського царя – самодержавця, який, згідно Російських законів вважався «главою» і «останнім суддею» церкви...» [17, арк. 1]. Про руйнування автокефального руху в Україні у 1917–1918 рр. писав, у свою чергу, український громадський і політичний діяч, один із засновників Української автокефальної православної церкви В. Чехівський. Він відзначав: «Замість основи Христової науки братерства, єдності, любові, ієрархія ширить учення про абсолютизм, верховенство царської й панської влади... Замість братерства, проповідують примус, панування зовнішнього стародержавного характеру в самій Церкві» [4, с. 176].

Активізація національного руху на українських землях наприкінці 1917 р. змусила проросійські сили в місті Києві активізуватися. Одним із його осередків, як вказують архівні документи, була Київська духовна академія, яка вже в листопаді того ж року розгорнула інформаційну кампанію проти українізації, у тому числі й цер-

ковного життя. Так, її канцелярія 25 листопада 1917 р. звернулася до редакції газети «Киевская мысль» негайно опублікувати протест «Київської духовної академії проти насильної українізації південної Росії» [21, арк. 18]. Ось повний текст протесту: «Росія переживає тяжку годину. ...України готові відколотися від держави. При такій ситуації піднято і покладено на вирішення так зване українське питання, яке загрожує весті розкол в саме ядро держави.

Київська Духовна Академія, як давня школа не лише в краї, але й всій Росії, ... вважає своїм правом і обов'язком висловити свої погляди на це питання.

В Малоросії завжди була сильна течія, яка відстоювала особливості місцевого побуту і мови, вповні забезпечуючи у своєму розвитку широку автономію краю. ...Групою Галицько-австрійських вихідців вноситься хвиля, здатна забруднити його і надати йому характер сепаратистського руху.

Вирішення українського питання, розроблене Центральною Радою і санкціоноване Тимчасовим Урядом, неминує приведе до політики відокремлення України від Росії. Відділення України від Росії в церковному плані неминує ослабить силу української церкви і полегшить вплив на неї воїнствующого католицизму. Які види має останній на церковне життя в майбутній Україні – це достатньо ясно виявляється в недавньо розкритих замислах на цей рахунок Львівського греко-католицького митрополита Андрея Шептицького. Згідно його планів, вже починається пропаганда майбутньої української церкви. ... У зв'язку з такою великою загрозою церковного життя в Україні, при політичному відокремленні її від Росії, Київська Академія виступила проти проводимих Центральною Радою рішень, щодо українського питання і сподівається, що до голосу Академії приєднаються всі питомці її, і загалом усі, кому дорогі інтереси Російської православної церкви» [21, арк. 19–21].

Безумовно, такої, або ж схожої інформації у тогочасному суспільному мовленні було не мало. Події державного характеру, які наприкінці 1917 р. лише загострювалися, активізували національний і проросійський церковний табір до рішучих заяв і вчинків. 13 грудня 1917 р. із Генерального Секретаріату Внутрішніх Справ УНР до Київської єпархії православної церкви було надіслано спеціального листа з побажанням націоналізувати літургійне життя. Його зміст можна вважати навіть дещо категоричним. Зокрема, йшлося про внесення

в окремі частини літургійних текстів, а саме в поминальні екстенії (молитви прохального характеру – *авт.*) молитви-спомину про українську, а не російську державу і владу. Нижче подаємо зміст цього звернення: «По Єпархіях Української Народної Республіки духовенство молиться на службі Божій виключно за Російську Державу та російське військо. Від проголошення Української Народної Республіки церковне поміновення на території Української Держави виключно Російської Держави набирає характеру певної політичної тенденції, неприязної до інтересів Української Республіки. Тому Генеральне Секретарство Внутрішніх Справ, не втручаючись взагалі в справи суто церковні, висловлює своє побажання, щоб церковна влада зробила підвладному духовенству відповідне роз'яснення, що молитва за світську владу не повинна йти всупереч інтересам Держави, на території якої перебуває церква і що церковне поміновеніє на Україні виключно російської влади та війська не відповідає жаданням українського народу» [20, арк. 43–43 зв.].

Отже, станом на кінець 1917 р. атмосфера в церковному житті міста Києва, як і всієї УНР, лише напружувалася. Український уряд, незважаючи на історичний досвід, маргіналізував церковну проблему в державі. Доволі влучно про це висловлювався сучасний вчений В. Ульяновський: «...Фактично, життя Церкви у Україні було зовсім неспівмірне тій обмеженій державній політиці, яка покликана була його регулювати. Остання прагнула перш за все вирішити лише політичне питання, полишаючи всі інші на самоплин... Українська Центральна Рада, очолювана істориком, котрий добре знав цей старий досвід, у тому числі в державно-церковних стосунках, ним не скористалася...» [14, с. 184]. Своє враження про нехтування М. Грушевським українського церковного питання, писав у своїй книзі спогадів видатний український громадсько-політичний і церковний діяч, а з 1944 р. і митрополит Української автокефальної церкви І. Огієнко. У своїй збірці «Рятування України» він описував одну із зустрічей у січні 1918 р. з Головою Центральної Ради, на якій піднімалося питання місця церкви у державотворчих процесах того часу. Ось фрагмент цього спогаду: «...Він уперто мовчав і слухав... Нарешті коротко відповів:

– Обійдемося без попів!...

І знову мовчав... Ми йому сильно доводили, що Церква – душа українського народу, що український народ церковний, що при допомозі Церкви піде легше відродження України...

А Грушевський уперто мовчав, і говорити з нами більше не хотів...» [5, с. 9].

Явним свідченням важливості співпраці між державою і церквою у той же самий період була Галичина, однак, і так звану галицьку модель державно-церковних відносин у Києві не приймали. Більше того, політична еліта Української Держави ще у квітні 1917 р. проявила своє відношення до УГКЦ, холодно прийнявши у Києві митрополита Андрея Шептицького, який повертався із заслання [13, с. 85–88]. Дати прагматичну і об'єктивну оцінку цьому не просто, однак можна припустити, що у політичному середовищі УНР протягом 1917–1918 рр. і далі діяло ментальне неприйняття Української греко-католицької церкви. І це при тому, що її соціальна місія, державницька позиція, оцінка в західноукраїнському суспільстві були більш, ніж якісними. В українському православному світі УГКЦ і далі продовжували вважати «продуктом Риму», тобто Католицької Церкви. А відношення до останньої у тому ж 1917 р. чітко змальовує одна зі статей у Полтавських єпархіальних відомостях, у якій католицизм виступав носієм культури «грубого егоїзму, матеріальної втіхи, самодержавства, насилля і гніту» [3, с. 34], і що лише російський народ зумів на основі християнства сформувати власну національну ідею, стати на засади «істинно християнського братерства, любові і свободи, поваги до особи, створеної на образ Божий» [3, с. 34].

У контексті останнього, Українська православна церква в УНР станом на кінець 1917 – початок 1918 рр., попри пасивність політичної еліти, потребувала негайного виходу з кризи. Суть останньої, у цей час, зводилась до того, що український церковний простір дедалі відвертіше перетворювався на арену жорстокої боротьби двох релігійних та суспільно-політичних течій – автономістів та автокефалістів. З іншого боку, починаючи ще з осені 1917 р. на Українську православну церкву почали розповсюджуватися рішення Помісного Собору Російської Православної Церкви. Вони відображали встановлення контролю РПЦ над усіма структурами та інститутами УПЦ, обліку матеріальної бази церкви, її фінансового становища тощо. Свідченням цього є виписка наказу з протоколу «Священного Собору Російської Православної Церкви» від 8 листопада 1917 р. Її зміст був звернений до митрополита Київського і Галицького Володимира «...надати Соборному відділу у справах церковного майна та господарства право безпосередньої перевірки церковного майна – грошового і майнового,

так само й оригіналів документів центральних і місцевих церковних закладів...» [19, арк. 4]. Відповідальними за виконанням роботи було призначено аж В'ятського єпископа Никанора, комісара Тимчасового Комітету Державної думи при Міністерстві Внутрішніх Справ М.І. Ареф'єва, професора Казанської духовної академії Л.І. Пісарєва та ін. [19, арк. 4].

Виходячи з міркувань національної гідності, а що важливіше – національної безпеки, частина представників політичної еліти та православного духовенства, яке входило до табору автокефалістів, розцінювали такі і схожі заяви вкрай негативно. В умовах революційних подій, дедалі очевиднішим ставало те, що «... Православна церква на Україні зійшла в своєму життю з євангельського ґрунту і замість того, щоб бути захистом і притулком для тих, що знесилені життєвою працею і обтяжені скорботами – зробилась в руках пануючих класів зряддям для поневолення трудових і неосвічених верств населення» [17, арк. 1]. Не дивно, що суспільно-політичні процеси і викликали в народі бажання змін. Вони творили стихію національного пробудження, яка в середовищі молоді генерачії людей відсівала штами минулого. Звісно, не проходило це осторонь церковного життя. Перебуваючи під потужним впливом російського церковного простору УПЦ в умовах революційних подій 1917 р. штучно намагалися зробити п'ятою колоною Росії в молодій Українській Державі. Через неї політичні кола першої прагнули запустити систему провокацій. Ймовірно і через це, вже у 1924 р. відомий вітчизняний громадсько-політичний діяч, вчений С. Єфремов, оцінюючи минуле і прийдешнє, у своєму щоденнику залишив запис, який вказував на гостру необхідність українського народу позбутися ментальної прив'язаності до північно-східного сусіда, політичний режим якого, був ворожим до всього українського [6, с. 35–36].

Про реальний стан справ на церковній карті Української Держави свідчили події січня 1918 р., коли розпочав свою роботу Всеукраїнський православний церковний собор. Цей захід мав, по-перше, серйозну церковну вагу, а, по-друге, порушував безліч проблем, які стосувалися, як суугобо церковного, так і загальнонаціонального характеру. Одним з них було й мовне питання. Для членів тогочасних громадських рухів та організацій у відродженні державності вбачалося і його вирішення. Особливо це стосувалося українзації церковного життя в рамках утворення Української автокефальної право-

славної церкви, до чого прагнули автокефалісти. У тому ж році за це виступали і члени Кирило-Мефодіївського братства – однієї з ефективно-діючої та прогресивної організації доби гетьманування П. Скоропадського. До його складу входили як духовенство, так і миряни, зокрема і майбутній митрополит УАПЦ В. Липківській, архієпископ М. Шараївський, єпископ П. Тарнавський, священник О. Ходзицький та ін. [2, с. 98]. Одне із завдань братства, як зазначали його фундатори, згадувані вище В. Липківський, М. Шараївський і В. Тарнавський, полягало у поширенні в літургійне життя української мови. Про поширення українізації українського церковного простору йшлося також у статуті братства, який побачив світ у тому ж 1918 р. [11].

Стихійність і драматичність подій, які з шаленою швидкістю розгорталися на українських землях, зокрема, у столиці молодого Української Держави – місті Києві, ставили перед молодю

українською політичною елітою, церковниками і загалом суспільством більше викликів, а ніж умов для їхнього ефективного реагування. Для Української православної церкви події 1918 р. стали іспитом на її зрілість, а для духовенства і вірних на їхню консолідованість. Однак, вивчення цих процесів, це тема інших досліджень. Події 1917 р., які призвели до народження Української Держави, не могли не відбитися на церковному житті. Адже традиційно склалося у вітчизняній історії, що саме церква була провідником суспільства, гарантом його благополуччя. Прикладом цього у 1917 р. стала Українська греко-католицька церква в Галичині, яку очолював митрополит Андрей Шептицький. І тому закономірно, що для «великої України», українізація церковного життя, літургійного обряду, відмежування його від російських впливів тощо, стало питанням національної безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. У 2-х т. / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк: «Булава», 1954. – Т. 2. – 512 с.
2. Зінченко А. Кирило-Мефодіївське братство 1918–1920 рр. в українському церковному русі / А. Зінченко // Українознавство. – К. : Н.-д. ін-т українознав., 2016. – №4(61). – С. 97–102.
3. Крестъ на Свѣ Софїи // Полтавские епархиальные ведомости. – 1917. – № 1. – 1 січ. – С. 33–36.
4. Мартирологія українських церков: у 4-х т. / Упоряд. О. Зінкевич, О. Воронин. – Торонто; Балтимор: Вид-во Смолоскип, 1987. – Т. 1. – 1207 с.
5. Огієнко І. Рятуння України. На тяжкій службі своєму народові / І. Огієнко. – Вінніпег: Вид-во т-ва «Волинь», 1968. – 92 с.
6. Полянський О. Український рух опору в 1921–1939 рр. / Олег Полянський. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 64 с.
7. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація / О. Потебня / Упоряд. Ю. Шевельов. – Нью-Йорк: б.в., 1992. – 155 с.
8. Пиріг Р.Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / Р.Я. Пиріг. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2016. – 518 с.
9. Силантьєв В. Влада і православна церква в Україні (1917–1930 рр.): автореф. дис. ...д-ра іст. наук.: 07.00.01. – Харків, 2005. – 47 с.
10. Стародуб А.В. Всеукраїнський православний церковний Собор 1918 року: огляд джерел / А.В. Стародуб; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 2010. – 234 с.
11. Статут Українського православного Брацтва імени святих Кирила та Мефодія. – К. : Типографія Києво-Печерской Лаври. – 9 с.
12. Ткачук О.В. Український церковно-православних рух 1917–1921 рр.: автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01. – К., 2006. – 19 с.
13. Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Української Центральної Ради) / В. Ульяновський. – К. : Либідь, 1997. – 200 с.
14. Ульяновський В.І. Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): навч. посібник для студ. вищ. закладів освіти / В.І. Ульяновський. – К. : Либідь, 1997. – 319 с.
15. Ульяновський В. Всеукраїнський Православний Церковний Собор 1918 р.: два церковно-політичні контексти / В. Ульяновський // Студії з архівної справи та документознавства. – 1999. – Т. 5. – С. 168–176.
16. Устименко В.М. Етнополітичні процеси в Українській Державі 1918 року / В.М. Устименко // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії: Мат-ли Всеукр. наук. конф. 19–20 травня 2008. – К., 2008. – С. 267–275.

17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3984. – Оп. 1. – Спр. 20. – 10 арк.
18. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 24. – 18 арк.
19. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (Далі ЦДІАК). – Ф. 127. – Оп. 874. – Спр. 254. – 27 арк.
20. ЦДІАК. – Ф. 127. – Оп. 1054. – Спр. 166. – Арк. 61 арк.
21. ЦДІАК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 3872. – 28 арк.

REFERENCES

1. Doroshenko D. Istoriiia Ukrainy 1917–1923 rr. U 2-kh t. / D. Doroshenko. – Niu-York: «Bulava», 1954. – Т. 2. – 512 s.
2. Zinchenko A. Kyrylo-Metodiivske bratstvo 1918–1920 rr. v ukrainskomu tserkovnomu rusi / A. Zinchenko // Ukrainoznavstvo. – К. : N.-d. in-t ukrainoznav., 2016. – №4(61). – S. 97–102.
3. Krestъ na Svě Sofiy // Poltavskuye eparkhyalnye vedomosty. – 1917. – № 01. – 1 sich. – S. 33–36.
4. Martyrolohiiia ukrainskykh tserkov: u 4-kh t. / Uporiad. O. Zinkevych, O. Voronyn. – Toronto; Baltymor: Vyd-vo Smoloskyp, 1987. – Т. 1. – 1207 s.
5. Ohiienko I. Riaturvannia Ukrainy. Na tiazhkii sluzhbi svoiemu narodovi / I. Ohiienko. – Vinnipeh: Vyd-vo t-va «Volyn», 1968. – 92 s.
6. Polianskyi O. Ukrainskyi rukh oporu v 1921–1939 rr. / Oleh Polianskyi. – Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2004. – 64 s.
7. Potebnia O. Mova, natsionalnist, denatsionalizatsiia / O. Potebnia / Uporiad. Yu. Shevelov. – Niu-York: b.v., 1992. – 155 s.
8. Pyrih R.Ya. Diialnist uriadiv hetmanatu Pavla Skoropadskoho: personalnyi vymir / R.Ya., Pyrih. – К.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2016. – 518 s.
9. Sylantiev V. Vlada i pravoslavna tserkva v Ukraini (1917–1930 rr.) / V. Sylantiev // Avtoref. dys. d-ra ist. nauk. ... 07.00.01. – Kharkiv, 2005. – 47 s.
10. Starodub A.V. Vseukrainskyi pravoslavnyi tserkovnyi Sobor 1918 roku: ohliad dzherel / A.V. Starodub; In-t ukr. arkhieohrafii ta dzhereleznavstva im. M.S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. – К., 2010. – 234 с.
11. Statut Ukrainskoho pravoslavnoho Bratstva imeny sviatykh Kyryla ta Mefodiia. – К.: Typohrafiia Kiev-Pecherskoi Lavry. – 9 s.
12. Tkachuk O.V. Ukrainskyi tserkovno-pravoslavnykh rukh 1917–1921 rr. / O.V. Tkachuk // Avtoref. dys.... kand. ist. nauk : 07.00.01. – К., 2006. – 19 s.
13. Ulianovskiy V. Tserkva v Ukrainskii Derzhavi 1917–1920 rr. (Doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady) / V. Ulianovskiy. – К. : Lybid, 1997. – 200 s.
14. Ulianovskiy V.I. Tserkva v Ukrainskii derzhavi 1917–1920 rr. (doba Hetmanatu Pavla Skoropadskoho): navch. posibnyk dlia stud. vyshch. zakladiv osvity / V.I. Ulianovskiy. – К.: Lybid, 1997. – 319 s.
15. Ulianovskiy V. Vseukrainskyi Pravoslavnyi Tserkovnyi Sobor 1918 r.: dva tserkovno-politychni konteksty / V. Ulianovskiy // Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva. – 1999. – Т. 5. – S. 168–176.
16. Ustymenko V.M. Etnopolitychni protsesy v Ukrainskii Derzhavi 1918 roku / V.M. Ustymenko // Hetmanat Pavla Skoropadskoho: istoriia, postati, kontroversii: Mat-ly Vseukr. nauk. konf. 19–20 travnia 2008. – К., 2008. – S. 267–275.
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). – F. 3984. – Op. 1. – Spr. 20. – 10 ark.
18. TSDAVO Ukrainy. – F. 3984. – Op. 4. – Spr. 24. – 18 ark.
19. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrany, m. Kyiv (Dali TsDIAK). – F. 127. – Op. 874. – Spr. 254. – 27 ark.
20. TSDIAK. – F. 127. – Op. 1054. – Spr. 166. – Ark. 61 ark.
21. TSDIAK. – F. 711. – Op. 3. – Spr. 3872. – 28 ark.

© *Тарас Пшеничний*
(Київ)

ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УКРАИНЕ В КОНЦЕ 1917 – НАЧАЛЕ 1918 ГГ. СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЦЕРКОВНОГО ФАКТОРА

В статье освещена глубина соревнований отечественных политических и церковных кругов за национальную самобытность, независимость украинской православной церкви, возрождение национальной культуры и возвращение исторической справедливости. Впервые в истории молодого Украинского Государства был актуализирован и языковой вопрос, который, по мнению отдельных представителей тогдашней политической элиты, определяло уровень национальной безопасности.

Церковные процессы в Украине неоднократно были индикатором серьезных общественных изменений и даже конфликтов. События 1917 – начала 1918 гг. активизировали украинское церковное пространство к самоопределению, которое обуславливалось политикой национальной безопасности. Возникновение движения за автокефалию Украинской Православной Церкви оказалось не только необходимостью отдельной группы людей, а стратегической задачей, решение которой зависело от различных общественных институтов. Автокефалия Украинской церкви стала краеугольным камнем на пути становления молодого Украинского государства, поскольку предполагала абсолютное отделения Украинской Церкви от Русской, возвращение исторической справедливости.

Изучение церковных процессов в условиях Украинской революции 1917–1921 гг. является одной из малоисследованных страниц украинской светской и церковной истории. Актуальным остается изучение внутрицерковных процессов в указанный период и государственноцерковных отношений. В частности, речь идет о попытках отделения украинского церковного пространства от воздействий Русской православной церкви и создание на нем Украинской автокефальной православной церкви в 1918 г.

Ключевые слова: Украинская Православная Церковь, автокефалия, Украинская Центральная Рада, автономия, национальная безопасность.

© **Taras Pshenychnyy**
(Kyiv)

THE PROBLEM OF NATIONAL SECURITY IN UKRAINE AT THE END OF 1917 – AT THE BEGINNING OF 1918 AD. THROUGH THE CHURCH FACTOR

Church processes in Ukraine have repeatedly caused serious social changes and even conflicts. The events of 1917 – early 1918 intensified the church space of Ukraine to self-determination, which was conditioned by the policy of national security. The emergence of the movement for the autocephaly of the Ukrainian Orthodox Church was not only the need to gather a separate group of people, but also to develop a strategic task to overcome the church crisis. The autocephaly of the Ukrainian church became the cornerstone of the formation of a young Ukrainian state. His appearance could provide an absolute separation of the Ukrainian Church from the Orthodox Church of, the return of historical justice.

The study of church processes in the conditions of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 is one of the insufficiently researched pages of Ukrainian secular and ecclesiastical history. Particularly relevant is the study of intra-church processes in the specified period. It is also important to study state-church relations and their implications for the ecclesiastical life of that time. In particular, we are talking about attempts to separate the Ukrainian church space from the influence of the Russian Orthodox Church and the creation of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in 1918. The purpose of the article is to show the depth of the competition of internal political and church circles for national identity, the independence of the Ukrainian Orthodox Church, the revival of national culture and the return of historical justice. For the first time in the history of the young Ukrainian state, the language question, which, according to some representatives of the then-political elite, could also be a cornerstone of the development of national security, was also actualized. Different political regimes, trying to build their own expansionist politics, tried to capture the linguistic space. Control over it was a strategic plan for national security, for both Austria-Hungary and Poland.

The spontaneity and complexity of the events that unfolded at an extremely fast pace on Ukrainian lands, in particular in the capital of the young Ukrainian state in Kiev, were a challenge for the young Ukrainian political elite, church and society as a whole. In other words, there were more problems than the tools for their response. For the Ukrainian Orthodox Church, the events of 1918 became trials of maturity, and for the clergy and faithful – a test of unity, consolidation. The events of 1917–1918, which led to the birth of the Ukrainian state, could not but be reflected in church life. In the end, the idea that the church was a leader in society, a guarantor of its well-being, has traditionally been incorporated into national history. An example of this in 1917 was the Ukrainian Greek Catholic Church in Galicia, headed by Metropolitan Andrey Sheptytsky. It is therefore natural that for the «great Ukraine», the Ukrainianization of church life, the liturgical rite, its separation from Russian influences, etc., became a matter of national security.

Key words: Ukrainian Orthodox Church, autocephaly, Ukrainian Central Rada, autonomy, national security.

До редакції надійшла 15.09.2017.